

HET PIJPMAKERSGESLACHT VAN DER WANT II. (VERVOLG)

door F.F.Kompier.

Zoals we gezien hebben is 2.0 Gerrit Pzn de tweede stamvader van het pijpmakersgeslacht Van der Want. In het vorige artikel hebben we zijn beide zoons Pieter Gzn.(2.1) en Arie Gzn(2.2) de revue laten passeren. We zullen het nu hebben over de tak van de derde zoon(2.3) Adrianus Gzn. (1780-1840), die een jaar na zijn huwelijk met Maria Noorland op 3 april 1804 zijn meesterproef aflegde en met het merk AVB als fabrikteur werd ingeschreven.

We noemen haar in het bijzonder, omdat zij het is geweest die na haar mans dood het bedrijf nog 9 jaar voortzette.

Adrianus Gzn heeft als we het zo mogen zeggen hard moeten sappelen voor zijn broodwinning. Zo weten we, dat hij nogal wat schulden had aan familieleden, wat de familie toch geen beletsel vond om hem in 1819 tot voogd te benoemen over de minderjarige kleinkinderen van oom Jacob Pzn. (3.0) uit het huwelijk van dochter Debora met Willem Joh.van der Ben, waarvan zoon Jacob van der Ben later nog zijn geldschietter zou worden. Ondanks financiële perikelen moet hij genoeg vertrouwen in de toekomst hebben gehad- ondanks de teruggang van het ambacht- dat hij in augustus 1826 Koning Willem I (Adrianus is in tegenstelling tot zijn vader een vurige Oranjeklant geworden!) bij gelegenheid van diens verjaardag een gros pijpen cadeau doet ' van eene bijzondere kleur en aard' die door hem gefabriceerd waren.Op de ketel stond:

Koning en Oranje houd stand ter Ere van Nederland
aan de ene zijde van de steel:

Door Neerlands vlijt en werkzaamheid
Zij deze aan U toegeweid Aan God alleen de eer

aan de andere zijde:

Adrianus Van der Want G Zoon- pijpenfabrikteur te Gouda

Hij woont dan in de Keizerstraat 61 en zet het merk ^{AB}_v. Dit merk wordt meestal gelezen als AVB,het merk is echter afkomstig van Abraham Boes-Velt, vóór 1724.

Het propagandastuntje zal wel niet zoveel hebben uitgehaald: 's Konings zonen waren fervente sigarenrokers.

Verloop van het ambacht blijkt duidelijk uit de volgende jaartallen en het aantal bedrijven:

1810 - 124	1855 - 61
1812 - 112	1871 - 34
1841 - 90	1885 - 8
1843 - 85	1898 - 6
1848 - 73	

Waarschijnlijk ten behoeve van zijn zoon Pieter Jacobus Azn (2.31) die in 1837 zijn proef aflegde, moet Adrianus het merk M aangenomen hebben. Dit was een oud merk, dat hij wel goedkoop zal hebben kunnen verwerven. Toch wordt dit merk zo belangrijk dat later het bedrijf door de afnemers, ter onderscheiding van het andere Van der Wantshuis, WS, het Emmetje wordt genoemd.

Na de dood van Adrianus Gzn op 5 dec.1840 zetten zijn weduwe Maria Noorland en zijn zoon Pieter Jacobus het bedrijf voort. Maria blijft tot 1 okt.1849 eigenaresse van het bedrijf. Op die datum laat zij opnemen in het contractenboek, dat zij t.b.v. haar zoon Pieter vrijwillig afstand doet van het merk de gekroonde M. Zij sterft in 1858.

2.31 Pieter Jacobus Azn (1817-1885) huwt twee weken voor zijn meesterproef, die op 14-7-1837 plaatsvond, met Catharina Sibbes. Maar lang heeft zijn geluk niet mogen duren, want in het jaar 1840 sterven zowel zijn vrouw als zijn vader.

Er breken jaren aan van grote armoede in Gouda. Het sterftcijfer in 1840 bedraagt bijna 41%, terwijl het gemiddelde voor het hele land 25,6% is. De gemiddelde leeftijd is er bijna 21½ jaar, wat lager is dan ergens anders. Tussen 1841 en 1848 verdwijnt bijna een vijfde deel van de pijmakerijen en twee vijfde deel van de pottenbakkerijen. Toch weet moeder Noorland het klaar te spelen, ondanks het feit dat ze niet lezen of schrijven kan, om behalve haar eigen gezin 12 volwassen knechten werk te verschaffen.

Pieter Jacobus sluit een tweede huwelijk met Trijntje de Bruyn. Hij heeft - behalve de M en de ABV in het familiebedrijf - in 1837 al ook het merk 56 weten te huren van Theunis van der Ben, die daarvoor 30 cent per week beurt. Mocht de verhuurder komen te overlijden, dan krijgt de huurder het merk in volle eigendom. Hetgeen ook inderdaad gebeurd is. Als hij in 1849 de gekroonde M in eigendom krijgt, stelt hij de 56 vakant. In 1851 wanneer de ABV officieel op zijn naam is gebracht, doet hij de 56 over aan fabrikant G.J.Wagenaar.

Wat gaan de zaken slecht. Een derde deel van de bevolking leeft dan van de ondersteuning. Het bedrijf is in 1850-'51 geslonken tot minder dan 3 werklieden. 'n Kleiner familiebedrijf bestaat nauwelijks! En toch zet Pieter koppig door. Vijf jaar later moet hij tussen de 10 en 20 werknemers in dienst hebben. Dit blijft zo een vijftiental jaren, totdat we zien dat hij rond 1871 volgens het patentbriefje minder dan 32 werklieden heeft. Niet duidelijk is dan hoeveel minder, maar duidelijk is, dat zijn bedrijf in de lift zit.

Tot aan zijn dood in 1885 zal hij zo'n 30 man in dienst hebben. Hij blijkt een humaan werkgever in een tijd, waarin bazen nogal eens de neiging hebben consumptiegoederen in te kopen en die voor hogere prijzen aan hun werknemers te verkopen, prijzen die dan op 't loon worden ingehouden. Hij doet daar niet aan mee, behalve wat tabak betreft, die hij voor inkoopsprijs aan zijn werklieden overdoet. Nog op een andere wijze blijkt, dat hij sociaalvoelend is. Op de vergadering van de pijpenfabrikanten van 1 febr. 1864 komt hij met het voorstel werklieden tussen kerst en februari, met de paasdagen, alsook in de kermisweken niet te ontslaan, wat kennelijk nogal eens gebeurde. Jammergenoeg voorzag het regelement niet daarin en er kon bij ontstentenis van alle fabrikanten die het regelement ondertekend hebben, natuurlijk niet gedacht worden hierin verandering te brengen.... En zo wordt, al werd er over gedelibereerd, zijn voorstel ingetrokken. Gehecht aan zijn vak kon hij het ook niet verkroppen, dat de kwaliteit van het Goudse produkt allerwegen achteruit ging, omdat van elders goedkopere pijpen werden ingevoerd en de klanten voor een naar verhouding duurder kwaliteitsprodukt uit Gouda toch een mindere prijs bedongen. Dit had tot gevolg dat de fabrikanten met de kwaliteit gingen sjoemelen. Hoe het ook zij, zijn bedrijf blijft gezond. Hij houdt zich staande in een tijd dat de ene fabrikant na de andere zijn zaak sluit. Hij neemt zelfs tussen 1865 en 1881 nog het merk de gekroonde 30 over.

Pieter Jacobus overlijdt de 7e sept. van het jaar 1885 en twee van zijn drie zonen volgen hem aanvankelijk in het bedrijf op, te weten:

2.311 Gerrit Frederik (1852-1915)

2.312 Otto Adrianus (1857-1939), en twee ongetrouwde zusters als firmanten tot 1907.

De Firma heeft dan de merken ABV, M en 30. Wanneer de merken ABC en LB erbij gekomen zijn, is niet duidelijk. Misschien weet een lezer hierop antwoord te geven. Van de Fa. Jan Prince & Cie worden de merken het Melkmeisje en BS overgenomen in het jaar 1898. De BS is heel kort nog eigendom geweest van de Firma P.v.d.Want Gzn.

In het jaar 1898 begint Gerrit Frederik samen met George Antonie Barras een nieuw bedrijf dat pijpen vervaardigt: " HOLLANDIA ", Eerste Nederlandsche Fabriek van Geëmailleerde Pijpen. Dat moeten nog gekaste pijpen zijn want het procedé van klei gieten is omstreeks 1905 door een Fransman in Lille begonnen.

Eerste Nederlandsche Fabriek van Geëmailleerde Pijpen „Hollandia“

Wij fabricceeren:

„Hollandia“ Doorrookers zonder beeld.

„Hollandia“ Lichtbeelddoorrookers [by het doorrooken verschijnt een wit beeld op donkerbruinen ondergrond.

„Hollandia“ Doorrookers met gekleurd beeld.

„Hollandia“ Plateelpijpen met de hand beschilderde landschappen, enz.

„Hollandia“ Plateelnaampijpen met de hand beschilderd.

„Hollandia“ Bruno pijpen.

„Hollandia“ Tip-Top doorrookers [geheel steen].

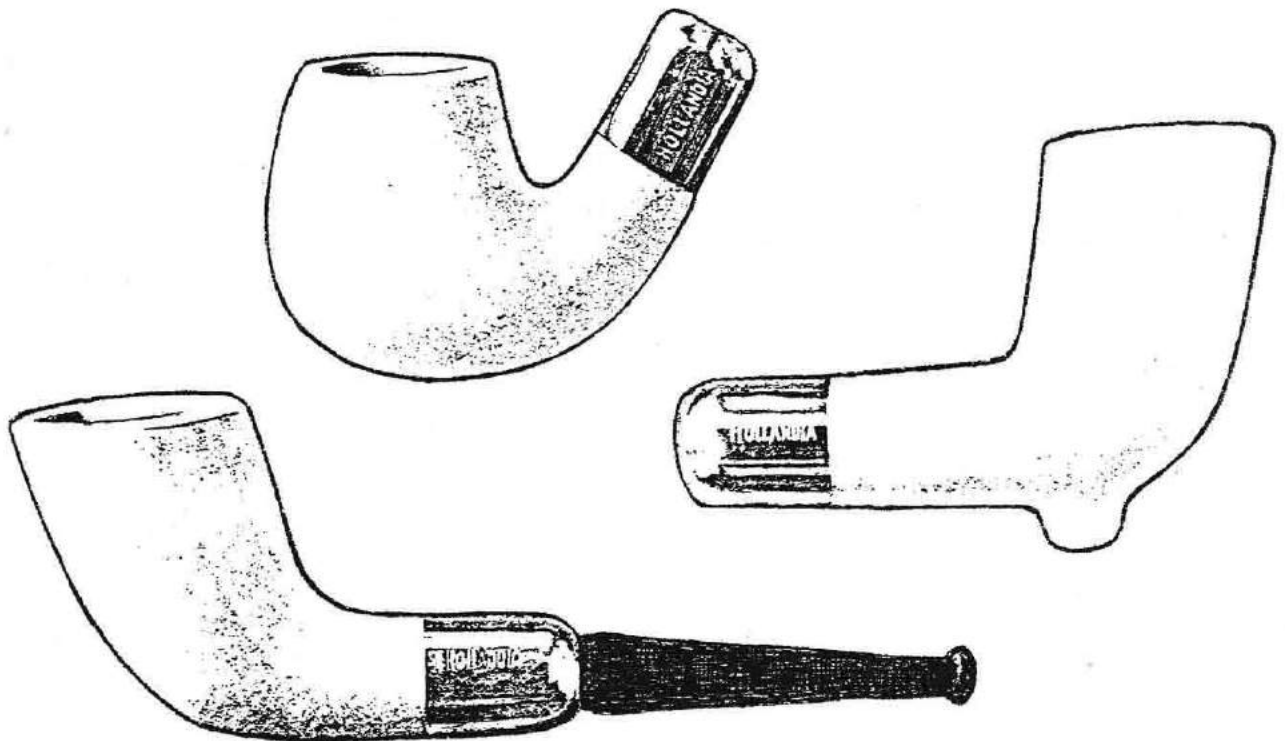
„Hollandia“ Sigaren en sigarettenpijpjes.

Omstreeks 1909 verlaten gegoten doorrookers de " Hollandia fabriek " onder het in 1899 gedeponeerde merk de gekroonde WB. Dit gietwerk zal de stoot geven aan het gegoten aardewerk, dat we onder de naam plateel kennen. Zo werden Gerrit Frederik en George Antonie Barras ook de oprichters van de aardewerfabriek Regina. Tot 1907 zal Gerrit Frederik medefirmant blijven van zijn broer Otto Adrianus, die dat jaar de twee panden aan de Keizerstraat betreft.

Beneden is het woongedeelte, de bovenverdiepingen vormen de eigenlijke pijpmakerij. In 1907 heeft het bedrijf nog 25 man in dienst, maar voor de pijpenfabricage lijken de laatste dagen geteld, ondanks modernisering in het bedrijf. Als zijn zoon Aart (geb. 1894) het na een jaar pijpmaken wel voor gezien houdt en naar zee wil, lijkt het eind in zicht van weer een pijpmakerij. Aart monstert na twee jaar weer af en komt met zijn zuster Trijntje Pieterella terug in het bedrijf om hun vader bij te staan. Het zal de oorlog van 1914-1918 zijn die voor een nieuwe klap zorgt. Begin 1914 zijn er nog 25 man in dienst, een jaar later nog maar 4. Aart is onder dienst maar hij krijgt drie dagen per week zakenverlof. Het personeel stijgt weer tot 12 man.

Ondertussen was zijn vader Otto Adrianus met pijpengrossier Ouwehand een fabriek voor doorrokers begonnen. Maar dit loopt uit op een mislukking en hij trekt zich dan geleidelijk uit de zaken terug. Aart krijgt in 1917 groot verlof.

Sinds 1915 voert hij op zijn gekaste pijpen al de merknaam "ZENITH". Dit als onderscheiding van de beide andere Van der Wantbedrijven, "IVORA" en "HOLLANDIA". In 1917 - zijn vader heeft zich nu teruggetrokken - durft de jonge Aart het zelfs aan om uit te breiden in de richting van de aardewerkfabricage. Daartoe koopt hij een perceel aan de Prins Hendrikstraat, waar eerst nog de gewone gekaste en ook gemailleerde doorrokers vervaardigd worden. Onder de modellen zien we o.a. de Cup-tie, de zwaluwstaart en de hand onder de kop. Ze zijn met een metalen busje aan gummi en juwelith-stelen gemonteerd. Later zien we ook de dubbelwandige pijpekoppen verschijnen onder de naam "WANTA HOLLOWBOWL".

HOLLANDIA DOORROOKERS

Na het roken kwamen o.a. de volgende voorstellingen te voorschijn: Het Vredespaleis, het schip de Nieuw Amsterdam, een botter, kinderen met paard, meisjes met hondhok, een hondekar, Stadhuis Gouda, een jager, wielrenner van Vliet, hardlopers, voetballers en roeiers. In deze pijpen zat een gebakken stenen mondstuk.

PIJPFABRIEKEN „ZENITH“ GOUDA

WANTA
HOLLOWBOWL

GUMMI EN JUWELITH
MONTUUR

Na jaren van proefnemingen en voorbereidingen wordt in 1920 de plateelfabricage een feit, en in 1922 heeft de aardewerkproductie die van de pijpen overvleugeld.

Volgens een kranteartikel uit januari 1961 is Piet Schouten de laatste kaster. De produktie lag toen stil, omdat de man met een blafhoest in bed lag. In 1963 produceerde de Zenith nog rond 6000 kg pijpen, waarvan 2/3 deel machinaal, dit waren de korte pijpen voor het bellenblazen.

Nog altijd worden er pijpen gekast, en dan niet door een stokoude man, de oudste werknemer of zo, maar door een betrekkelijk jonge man, Steef van Loon, die er voor zorgt, dat wekelijks nog zo'n 500 à 600 pijpen de deur uitgaan. Overigens hoort de gewone witte doorroker nog altijd tot het assortiment gegoten pijpen, dat in hedendaagse vormgeving qua kleur en model zijn weg over de hele wereld vindt.

In 1966 ging de verantwoordelijkheid over het bedrijf naar de beide zonen Otto Adrianus Azn (geb. 1925) en Dirk Azn (geb. 1927). Het Gouds plateel heeft plaats moeten maken voor Delfts wit, polychroom en blauw, waaronder -sinds 1935- de gekroonde Z.G. als merk te vinden is.

Literatuur:

- H.A.J. Tempelman : Het geslacht Van der Want, Mededelingenblad Vrienden van de Nederlandse Ceramiek , maart 1967.
- I. van der Want : Goudsche Pijpen, De Natuur 1906.
- Anoniem : Een jubileum in een oude Goudsche Fabriek, 1898-1948. Boekje van de firma P. van der Want Gz.
- Anoniem : De vervaardiging van Goudsche pijpen, Wereldkroniek 1906.
- Sem Davids : Bloei en neergang van een vaderlandse nijverheid. De Groene Amsterdammer, 1964.
- Anoniem : Uniek handwerk trotseert de eeuwen, Alg. Dagblad 1973.
- S. Laansma : Pijpmakers en pijpmerken 1724-1865
Uitgave: Plateelbakkerij en Pijpenfabrieken Zenith, 1977
- G.C. Helbers en D.A. Goedewaagen : Goudsche Pijpen, 1942.
- H. Besselaar : De oudste pijpenfabriek ter wereld, Stereo/Skopij
- Ad Bevers : Gouda, bakermat en graf van stenen pijp, Volkskrant 1961.
- Anoniem : Brochure Zenith; De geschiedenis van een oude Hollandse onderneming, 1980.
- Paul Terstraeten: Het geheim van de doorroker, Nieuwsblad voor pijprokers, Niemeyer.